

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗВО УКРАЇНИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Романишин Р. Я., Сустретов А. С., Згурська В. Л.

ВСТУП

Сучасний етап розвитку системи вищої освіти України характеризується активними процесами цифровізації і трансформації освітнього середовища, що суттєво впливають на організацію інклюзивного освітнього процесу. Інтеграція цифрових технологій у освітню діяльність сприяє розширенню доступу до освітніх ресурсів, створенню адаптивних освітніх середовищ та забезпеченню рівних можливостей для здобувачів освіти з різними освітніми потребами. У цьому контексті трансформація інклюзивного освітнього процесу у закладах вищої освіти (далі – ЗВО) набуває особливого значення, оскільки передбачає поєднання сучасних педагогічних підходів, цифрових інструментів навчання, соціально орієнтованої освітньої політики.

Актуальність дослідження визначається низкою важливих чинників. Насамперед глобальна цифрова трансформація суспільства висуває нові вимоги до системи освіти, зокрема щодо формування цифрових компетентностей, розвитку критичного мислення, здатності ефективно працювати з інформаційними ресурсами. Крім того, пандемія COVID-19 та повномасштабна війна в Україні стали потужними каталізаторами переходу до дистанційних і змішаних форм навчання, що актуалізувало проблему доступності освітнього середовища для різних категорій здобувачів освіти. В умовах сучасних соціальних викликів цифровізація освіти розглядається як один із ключових інструментів модернізації освітньої системи, що сприяє підвищенню її гнучкості, інклюзивності та інтеграції у європейський освітній простір.

Методологія дослідження ґрунтується на поєднанні системного, порівняльно-аналітичного, комплексного підходів. Цифрова трансформація інклюзивної освіти розглядається як багатовимірний процес, що охоплює нормативно-правове забезпечення, розвиток цифрової інфраструктури закладів освіти, впровадження інноваційних педагогічних технологій, підвищення цифрової грамотності учасників освітнього процесу та забезпечення стійкості й безпечності освітнього середовища. Такі умови зумовлюють необхідність комплексного наукового аналізу трансформаційних процесів інклюзивного навчання у ЗВО України.

Метою дослідження є комплексний аналіз сучасного стану трансформації інклюзивного освітнього процесу у закладах вищої освіти України в умовах цифровізації освітнього середовища та впливу сучасних соціальних викликів, а також визначення перспективних напрямів удосконалення організації інклюзивного навчання на основі використання цифрових технологій.

Для досягнення поставленої мети визначено такі *завдання*:

1. Проаналізувати теоретико-методологічні засади розвитку інклюзивної освіти у системі вищої освіти України.

2. Дослідити нормативно-правове забезпечення організації інклюзивного освітнього процесу у закладах вищої освіти відповідно до міжнародних і національних освітніх стандартів.

3. Визначити роль цифровізації освітнього середовища у забезпеченні доступності та ефективності інклюзивного навчання у ЗВО.

4. Окреслити основні соціальні виклики, що впливають на трансформацію інклюзивного освітнього процесу в сучасних умовах.

5. Обґрунтувати перспективні напрями розвитку інклюзивного освітнього середовища у закладах вищої освіти України з урахуванням можливостей сучасних цифрових технологій.

1. Теоретико-методологічні засади розвитку інклюзивної освіти у закладах вищої освіти України

Розвиток інклюзивної освіти у системі вищої освіти України є важливим напрямом модернізації освітньої політики держави, що спрямований на забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх здобувачів незалежно від їхніх індивідуальних можливостей, соціального статусу чи стану здоров'я. Інклюзивний підхід у вищій освіті базується на принципах гуманізму, рівності освітніх можливостей, поваги до різноманіття та соціальної інтеграції, що відповідає сучасним міжнародним освітнім тенденціям і стратегічним документам розвитку освіти. У контексті глобальних процесів цифровізації, соціально-економічних трансформацій та сучасних викликів, зокрема наслідків воєнних дій, питання трансформації інклюзивного освітнього процесу у закладах вищої освіти України набуває особливої актуальності.

Концептуальні засади розвитку інклюзивної освіти визначені низкою міжнародних нормативних документів, серед яких особливе значення має Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (Convention on the Rights of Persons with Disabilities)¹, ратифікована Україною

¹ Convention on the Rights of Persons with Disabilities. United Nations, 2006. URL: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>

у 2009 році. У статті 24 цього документа підкреслюється право осіб з інвалідністю на освіту без дискримінації та на засадах рівних можливостей, що передбачає створення інклюзивної системи освіти на всіх рівнях навчання, включаючи вищу освіту (United Nations, 2006). Іншим важливим міжнародним документом є Саламанкська декларація та рамки дій щодо освіти осіб з особливими потребами (Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education, 1994)², яка визначає інклюзію як провідний принцип розвитку освітніх систем і підкреслює необхідність адаптації освітнього середовища до різноманітних потреб здобувачів освіти.

Національна освітня політика України також орієнтується на реалізацію принципів інклюзивності. Основні положення щодо забезпечення доступності освіти закріплені у Законі України «Про освіту» (2017), де визначено, що держава гарантує рівний доступ до освіти для всіх громадян, у тому числі для осіб з особливими освітніми потребами (Закон України «Про освіту», 2017). Важливе значення має також Закон України «Про вищу освіту» (2014)³, який передбачає створення умов для навчання осіб з інвалідністю та інших категорій здобувачів освіти, які потребують додаткової підтримки у процесі здобуття освіти. У документі підкреслюється необхідність забезпечення доступності освітнього середовища, адаптації освітніх програм та використання сучасних технологій навчання. Значну роль у розвитку інклюзивної освіти відіграє Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання до 2030 року⁴, яка передбачає формування інклюзивного освітнього середовища, розвиток інституційної підтримки осіб з особливими освітніми потребами, підвищення професійної компетентності педагогічних працівників та активне використання цифрових технологій для забезпечення доступності освітнього процесу. У межах цієї стратегії одним із пріоритетних напрямів визначено розвиток універсального дизайну навчання (Universal Design for Learning, UDL), що передбачає створення освітнього середовища, адаптованого до різноманітних освітніх потреб здобувачів.

Важливо зазначити, що у сучасних умовах цифровізації суспільства важливим чинником трансформації інклюзивної освіти виступає розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ), які

² Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education. 1994. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427>

³ Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII.

⁴ Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.06.2024 № 527-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-p>

суттєво розширюють можливості організації доступного та адаптивного освітнього середовища. Застосування цифрових інструментів дозволяє реалізувати принципи індивідуалізації навчання, забезпечити гнучкість освітніх траєкторій та створити умови для активної участі здобувачів освіти у навчально-пізнавальній діяльності незалежно від їхніх фізичних або соціальних обмежень. У цьому контексті важливими є рекомендації ЮНЕСКО щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій в інклюзивній освіті⁵, де наголошується, що цифрові технології можуть виступати ефективним інструментом подолання освітніх бар'єрів і забезпечення рівного доступу до навчальних ресурсів.

У закладах вищої освіти України процес формування інклюзивного освітнього середовища передбачає комплексну трансформацію організаційних, педагогічних і технологічних компонентів освітнього процесу. Одним із ключових аспектів такої трансформації є адаптація освітніх програм і методів навчання до потреб здобувачів освіти з різними освітніми можливостями. Це включає використання адаптивних освітніх ресурсів, цифрових навчальних платформ, мультимедійних матеріалів, технологій дистанційного та змішаного навчання, а також спеціалізованих програмних засобів, таких як екранні читачі, системи автоматичного субтитрування або програмні рішення для альтернативної комунікації.

Особливе значення у розвитку інклюзивної освіти має формування інклюзивної компетентності педагогічних працівників, яка передбачає здатність викладачів ефективно організовувати освітній процес з урахуванням різноманітності освітніх потреб здобувачів освіти. Згідно з рекомендаціями Європейської агенції з розвитку спеціальної та інклюзивної освіти (European Agency for Special Needs and Inclusive Education), інклюзивна компетентність викладача включає знання принципів інклюзивної педагогіки, володіння сучасними педагогічними технологіями, здатність адаптувати навчальний матеріал та організовувати індивідуалізовану підтримку студентів⁶.

Автори дослідження зазначають, що у сучасних умовах важливим фактором трансформації інклюзивної освіти виступають соціальні

⁵ Рекомендації ЮНЕСКО щодо використання ІКТ в інклюзивній освіті UNESCO. Digital technologies for inclusive education: recommendations for promoting an ICT-based learning environment. Paris : UNESCO, 2020. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000392301> (дата звернення: 05.03.2026).

⁶ European Agency for Special Needs and Inclusive Education. Teacher professional learning for inclusion: literature review. Odense : European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2018. URL: <https://www.european-agency.org/resources/publications/teacher-professional-learning-inclusion> (дата звернення: 06.03.2026).

виклики, що виникають унаслідок суспільних кризових процесів. Зокрема, воєнні дії на території України призвели до значного збільшення кількості осіб, які потребують спеціальної освітньої підтримки, включаючи внутрішньо переміщених осіб, ветеранів та осіб, які зазнали фізичних або психологічних травм⁷. У зв'язку з цим заклади вищої освіти повинні адаптувати освітнє середовище до нових соціальних умов, забезпечуючи психологічну підтримку студентів, розвиток дистанційних форм навчання та створення доступного цифрового освітнього простору.

Важливим напрямом розвитку інклюзивного освітнього процесу є також використання принципів універсального дизайну навчання, що передбачає розроблення освітніх програм таким чином, щоб вони були доступними для максимально широкого кола здобувачів освіти без необхідності суттєвої адаптації. Згідно з концепцією UDL, навчальні матеріали повинні подаватися у різних форматах (текстових, аудіо-, відео- та інтерактивних), що дозволяє враховувати різні стилі навчання та індивідуальні потреби здобувачів.

Узагальнюючи вищезазначене, розвиток інклюзивної освіти у закладах вищої освіти України є складним багатовимірним процесом, що потребує комплексного підходу, поєднання нормативно-правового регулювання, педагогічних інновацій та цифрових технологій. Ефективна трансформація інклюзивного освітнього процесу можлива лише за умови створення доступного освітнього середовища, підвищення інклюзивної компетентності педагогічних працівників, розвитку цифрової інфраструктури та впровадження сучасних педагогічних підходів, орієнтованих на забезпечення рівних освітніх можливостей для всіх здобувачів освіти.

2. Цифровізація освітнього середовища як чинник трансформації інклюзивного навчання у ЗВО

Цифровізація освітнього середовища виступає важливим чинником трансформації сучасної системи вищої освіти, зокрема у сфері розвитку інклюзивного навчання. Використання цифрових технологій сприяє розширенню доступу до освітніх ресурсів, підвищенню гнучкості організації навчального процесу та створенню умов для індивідуалізації

⁷ Теоретико-методологічні засади розвитку спеціальної та інклюзивної освіти : колективна монографія. Т. 2 / І. А. Малишевська, Д. М. Хрипун [та ін.] ; за заг. ред. М. А. Лемещук ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, Каф. спец. Та інклюзивної освіти. Умань : Візаві, 2020. 283 с

освітніх траекторій здобувачів освіти з різними освітніми потребами⁸. У контексті глобальних соціальних змін і цифрової трансформації суспільства заклади вищої освіти поступово переходять до формування цифрового освітнього середовища, яке забезпечує доступність, адаптивність і технологічну підтримку інклюзивного освітнього процесу.

Передумови для формування сучасних підходів до інклюзивної освіти почали складатися ще у першій половині ХХ століття. Важливим етапом стало створення у 1945 році Організації Об'єднаних Націй, діяльність якої спрямована на підтримання миру, зміцнення міжнародної безпеки та розвиток співпраці між державами. Одним із ключових принципів міжнародної політики стало забезпечення рівних прав людини, зокрема права кожної особи на доступ до якісної освіти незалежно від її соціального статусу, фізичних можливостей або інших індивідуальних особливостей. Саме ці ідеї стали основою формування сучасної концепції інклюзивної освіти, яка передбачає створення освітнього середовища, доступного для всіх категорій здобувачів освіти.

Цифровізація освітнього середовища у країнах Європейського Союзу розглядається як один із стратегічних напрямів модернізації освітніх систем та підвищення їх інклюзивності. У сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства цифрові технології відіграють важливу роль у створенні доступного освітнього простору, який забезпечує рівні можливості для навчання різних категорій здобувачів освіти. Європейська освітня політика спрямована на формування інтегрованого цифрового освітнього середовища, що сприяє підвищенню якості освіти, розвитку цифрових компетентностей та впровадженню інноваційних педагогічних практик у навчальний процес. Одним із ключових документів, що визначає напрями цифрової трансформації освіти в Європейському Союзі, є Європейський план дій з цифрової освіти на 2021–2027 роки⁹. У цьому документі підкреслюється необхідність формування єдиного цифрового освітнього простору, розвитку цифрових навичок та компетентностей учасників освітнього процесу, а також активного використання інноваційних технологій у навчанні. Особлива увага приділяється створенню доступних цифрових освітніх ресурсів, що

⁸ Нич Т. В. Цифрова трансформація освіти України: можливості та бар'єри впровадження. *Цифрова трансформація та сталий розвиток: економічні, соціальні й управлінські виміри в умовах глобальних і воєнних викликів*, 2025. Вип. 211. URL: https://api.teadmus.org/storage/published_books/Digital_transformation_and_sustainable_development/monograph.pdf#page=212

⁹ Digital Education Action Plan (2021–2027). Resetting education and training for the digital age. European Commission. URL: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/plan> (дата звернення: 05.03.2026).

сприяють підтримці інклюзивного навчання та забезпечують можливість участі в освітньому процесі здобувачів з різними освітніми потребами.

Важливу роль у розвитку цифрової освіти відіграє також програма Erasmus+, яка спрямована на підтримку міжнародної академічної співпраці, мобільності студентів і викладачів та впровадження інноваційних освітніх практик. У межах цієї програми реалізуються численні освітні проекти, спрямовані на розвиток цифрових освітніх платформ, створення спільних онлайн-курсів, використання технологій дистанційного навчання та забезпечення віртуальної мобільності учасників освітнього процесу. Нова генерація програми Erasmus+ особливу увагу приділяє розвитку інклюзивної освіти, цифрових інновацій та створенню доступного освітнього середовища у закладах вищої та професійної освіти. Паралельно з цим у межах дослідницької програми Horizon Europe¹⁰ реалізуються наукові та інноваційні проекти, спрямовані на інтеграцію сучасних цифрових технологій у систему освіти. Значна частина цих проектів присвячена впровадженню технологій штучного інтелекту, освітньої аналітики, адаптивних навчальних систем та цифрових платформ, які дозволяють персоналізувати освітній процес і підвищити його ефективність. Такі технологічні рішення створюють додаткові можливості для підтримки інклюзивного навчання, оскільки забезпечують адаптацію навчального контенту до індивідуальних освітніх потреб студентів.

Успішна реалізація інклюзивного навчання потребує комплексного підходу та вирішення низки завдань на державному та інституційному рівнях¹¹. Зокрема, важливим є формування нової філософії освітньої політики щодо осіб з особливими освітніми потребами, удосконалення нормативно-правової бази відповідно до міжнародних стандартів у сфері прав людини, а також впровадження інноваційних моделей організації інклюзивного навчання. У сучасних умовах цифровізації особливого значення набуває використання інформаційно-комунікаційних технологій, які дозволяють забезпечити доступність освітнього контенту, адаптацію освітніх ресурсів та підтримку комунікації між усіма учасниками освітнього процесу.

Ми погоджуємось з твердженням авторів дослідження, що цифрові освітні платформи, системи дистанційного та змішаного навчання, мультимедійні навчальні матеріали, технології автоматичного

¹⁰ Horizon Europe : Framework Programme for Research and Innovation (2021–2027). European Commission. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/horizon-europe_en (дата звернення: 05.03.2026)

¹¹ Шевчук Г. Й. Інклюзивна освіта у вищій школі: виклики та перспективи. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2021. 2(3). С. 151–157.

субтитрування і програмні засоби підтримки альтернативної комунікації створюють додаткові можливості для участі здобувачів освіти з особливими освітніми потребами у освітньому процесі¹². Таким чином, цифровізація освітнього середовища сприяє підвищенню ефективності інклюзивного навчання у закладах вищої освіти, формуванню доступного освітнього простору та реалізації принципів рівності освітніх можливостей. Цифровізація освітнього середовища є одним із ключових чинників трансформації сучасної системи вищої освіти, зокрема у сфері розвитку інклюзивного навчання. Інтенсивне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес сприяє формуванню доступного, адаптивного і гнучкого освітнього простору, що враховує різноманітність освітніх потреб здобувачів. У цьому контексті цифрові технології виступають ефективним інструментом подолання освітніх бар'єрів, забезпечення рівного доступу до навчальних ресурсів і підтримки академічної участі студентів з особливими освітніми потребами.

Формування цифрового освітнього середовища у закладах вищої освіти передбачає інтеграцію електронних освітніх платформ, систем дистанційного та змішаного навчання, мультимедійних ресурсів, а також спеціалізованих програмних засобів, що забезпечують доступність освітнього контенту¹³. Такі технологічні рішення дозволяють адаптувати навчальні матеріали відповідно до індивідуальних можливостей здобувачів освіти, забезпечуючи альтернативні формати подання інформації – текстовий, аудіо- та відеоконтент, інтерактивні моделі та візуалізації.

У сучасних умовах цифровізації значного поширення набули електронні освітні платформи та системи управління навчанням (Learning Management Systems – LMS), зокрема Moodle, Google Classroom, Microsoft Teams та інші цифрові середовища, що забезпечують організацію навчальної взаємодії між викладачами і здобувачами. Використання таких платформ дозволяє реалізувати принципи індивідуалізації навчання, створювати адаптивні освітні траєкторії, надавати додаткові інструменти підтримки для студентів з різними освітніми потребами.

Важливу роль у трансформації інклюзивного освітнього процесу відіграють також спеціалізовані цифрові технології доступності. До них належать програмні засоби автоматичного субтитрування, екранні

¹² Балинська О., Барабаш О. Реалізація інклюзивної освіти у закладах вищої освіти в Україні, в умовах цифрової трансформації. *Law of Ukraine/Pravo Ukraini*. 2023. (5).

¹³ Sysoieva O. Digitalisation of education: pedagogical priorities. *Education and Society*. 2021. 10-11, 8-9. URL:https://naps.gov.ua/ua/press/about_us/2545/

читачі для осіб із порушеннями зору, технології синтезу мовлення, а також інструменти альтернативної та додаткової комунікації. Використання таких технологій сприяє створенню безбар'єрного цифрового освітнього простору, у якому кожен здобувач освіти має можливість повноцінно брати участь у освітньому процесі. Крім того, цифровізація освітнього середовища дозволяє розширити можливості використання інноваційних педагогічних технологій, зокрема дистанційного, змішаного, адаптивного навчання. Ці форми організації освітнього процесу забезпечують гнучкість навчання, що особливо важливо для студентів, які з різних причин не можуть брати участь у традиційних аудиторних заняттях.

3. Соціальні виклики та перспективи розвитку інклюзивного освітнього процесу у вищій школі України

У сучасних умовах, зумовлених процесами цифровізації, глобалізації та соціально-політичними викликами, система вищої освіти України стикається з необхідністю переосмислення підходів до організації інклюзивного навчання. Це передбачає не лише створення доступного освітнього середовища, але й формування нових педагогічних моделей, які враховують різноманітність освітніх потреб здобувачів¹⁴. Водночас трансформація інклюзивного освітнього процесу відбувається в умовах низки соціальних викликів, що суттєво впливають на функціонування освітньої системи та визначають напрями її подальшого розвитку.

Аналіз наукових досліджень^{15, 16, 17} дозволяє виокремити наступні виклики:

– Наслідки повномасштабної війни в Україні. Воєнні дії спричинили значні соціальні зміни, серед яких зростання кількості осіб, які потребують спеціальної освітньої підтримки. До цієї категорії належать внутрішньо переміщені особи, ветерани, люди з інвалідністю, а також особи, які зазнали фізичних або психологічних травм. У зв'язку з цим заклади вищої освіти повинні адаптувати освітнє середовище до нових соціальних умов, створюючи системи психологічної підтримки

¹⁴ Sysoieva O. Digitalisation of education: pedagogical priorities. *Education and Society*. 2021. 10–11, 8–9. URL:https://naps.gov.ua/ua/press/about_us/2545/

¹⁵ Балинська О., Барабаш О. Реалізація інклюзивної освіти у закладах вищої освіти в Україні в умовах цифрової трансформації. *Law of Ukraine/Pravo Ukraini*. 2023. Вип. (5).

¹⁶ Мартинчук О. В. Студентоцентричний підхід до підготовки фахівців до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2015. Вип. V, т. 1. С. 225–234.

¹⁷ Ніколенко Л. Інтеграція інклюзивних підходів у вищу освіту в контексті сталого розвитку. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2024. 115(3), 146–164.

студентів, розвиваючи дистанційні форми навчання та забезпечуючи доступність освітніх ресурсів.

– Недостатній рівень доступності освітньої інфраструктури для осіб з особливими освітніми потребами. Попри поступовий розвиток інклюзивного освітнього середовища, багато закладів вищої освіти в Україні все ще стикаються з проблемами архітектурної недоступності, недостатньої кількості спеціалізованого обладнання та обмеженого доступу до адаптивних освітніх ресурсів. Це створює додаткові бар'єри для здобувачів освіти з порушеннями опорно-рухового апарату, зору або слуху.

– Нерівний доступ до цифрових технологій та освітніх ресурсів. Цифровізація освіти відкриває нові можливості для розвитку інклюзивного навчання, однак водночас виявляє проблему цифрової нерівності. Частина здобувачів, особливо з соціально вразливих груп, не має достатнього доступу до сучасних цифрових пристроїв, стабільного інтернет-з'єднання або цифрових освітніх платформ, що ускладнює їхню повноцінну участь у навчальному процесі.

– Недостатній рівень підготовки педагогічних працівників до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища. Викладачі закладів вищої освіти часто не мають достатнього рівня інклюзивної та цифрової компетентності, необхідної для ефективної організації навчання студентів з різними освітніми потребами. Це включає недостатню обізнаність щодо використання адаптивних педагогічних методик, технологій доступності та принципів універсального дизайну навчання.

– Соціально-психологічні бар'єри та проблема академічної адаптації студентів з особливими освітніми потребами. Часто такі здобувачі стикаються з труднощами соціальної інтеграції, відчуттям ізоляції або недостатнім рівнем підтримки з боку академічної спільноти. Це може негативно впливати на їхню навчальну мотивацію, академічну успішність та професійну самореалізацію.

– Недостатній рівень координації між різними інституціями, що забезпечують підтримку інклюзивної освіти. Ефективне функціонування інклюзивного освітнього середовища потребує взаємодії між закладами освіти, державними органами, громадськими організаціями та соціальними службами. Відсутність системної співпраці між цими структурами може ускладнювати процес впровадження інклюзивних освітніх практик.

– Недостатня узгодженість управлінських рішень. Стратегії ухвалюються на державному рівні, проте їх імплементація у закладах освіти часто залишається фрагментарною. Відсутність координації

між центральними та місцевими органами влади призводить до нерівномірності впровадження цифрових інновацій

Попри зазначені виклики, сучасний етап розвитку системи вищої освіти відкриває нові перспективи для вдосконалення інклюзивного освітнього процесу в Україні. Першою важливою перспективою є розвиток цифрового освітнього середовища. Інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій у освітній процес дозволяє створювати доступні та адаптивні освітні ресурси, що забезпечують рівні можливості для навчання різних категорій студентів. Використання цифрових платформ, мультимедійних матеріалів, технологій автоматичного субтитрування та програмних засобів синтезу мовлення сприяє підвищенню доступності освітнього контенту. Другою перспективою є впровадження принципів універсального дизайну навчання, що передбачає створення освітніх програм і навчальних матеріалів таким чином, щоб вони були доступними для максимально широкого кола здобувачів освіти без необхідності додаткової адаптації. Важливою перспективою є підвищення рівня інклюзивної компетентності педагогічних працівників, адже систематичне підвищення кваліфікації викладачів у сфері інклюзивної педагогіки, використання цифрових технологій та адаптивних методик навчання дозволить підвищити ефективність освітнього процесу. Важливим є розвиток партнерства між закладами освіти, громадськими організаціями та міжнародними інституціями. Така співпраця сприяє обміну досвідом, впровадженню інноваційних освітніх практик та залученню додаткових ресурсів для розвитку інклюзивної освіти. Необхідним є розвиток системи психологічної та соціальної підтримки здобувачів через створення центрів підтримки студентів з особливими освітніми потребами у закладах вищої освіти сприятиме їхній успішній академічній адаптації. Важливим є впровадження і використання сучасних освітніх технологій, зокрема технологій віртуальної та доповненої реальності, які можуть забезпечити нові можливості для організації доступного навчання та моделювання різноманітних навчальних ситуацій. Необхідністю вважаємо інтеграцію української системи інклюзивної освіти у європейський освітній простір, адже участь у міжнародних освітніх програмах, таких як Erasmus+ та Horizon Europe, сприятиме розвитку інноваційних підходів до організації інклюзивного навчання та підвищенню якості освітніх послуг.

З вищезазначеного можна зробити висновок, що трансформація інклюзивного освітнього процесу у закладах вищої освіти України відбувається під впливом складних соціальних викликів, водночас відкриваючи значні можливості для модернізації освітнього середовища.

Реалізація зазначених перспектив дозволить створити ефективну систему інклюзивної освіти, яка забезпечуватиме рівні можливості для всіх здобувачів освіти та сприятиме їхній успішній інтеграції у сучасне суспільство.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження авторами встановлено, що трансформація інклюзивного освітнього процесу у закладах вищої освіти України відбувається під впливом цифровізації освітнього середовища та сучасних соціальних викликів, що зумовлює необхідність переосмислення традиційних підходів до організації навчання. Здійснюючи аналітичний огляд й узагальнення сутнісних характеристик зазначених вище дефініцій, можна зробити висновок про те, що цифрові технології виступають важливим інструментом забезпечення доступності освітніх ресурсів, індивідуалізації навчання та підвищення ефективності освітнього процесу для різних категорій здобувачів освіти. Ми виходимо з визнання, що досліджувана проблема потребує комплексного підходу, який поєднує нормативно-правове забезпечення, розвиток цифрової інфраструктури, формування інклюзивної компетентності педагогічних працівників, впровадження інноваційних педагогічних технологій. Встановлено, що сучасні соціальні виклики, зокрема наслідки воєнних подій, соціальні трансформації, цифрова нерівність, актуалізують необхідність створення гнучкого й адаптивного освітнього середовища у ЗВО.

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто проблематику трансформації інклюзивного освітнього процесу у закладах вищої освіти України в умовах цифровізації та сучасних соціальних викликів. Проаналізовано теоретичні і нормативно-правові засади розвитку інклюзивної освіти, а також роль цифрових технологій у забезпеченні доступності освітнього середовища для здобувачів з особливими освітніми потребами. Особливу увагу приділено впливу сучасних соціальних факторів, зокрема наслідкам повномасштабної війни, цифрової нерівності, трансформації освітньої інфраструктури та необхідності підвищення інклюзивної компетентності викладачів. Визначено основні виклики, з якими стикаються заклади вищої освіти у процесі впровадження інклюзивних освітніх практик у цифровому освітньому середовищі. У результаті дослідження авторами окреслено перспективні напрями розвитку інклюзивного освітнього середовища у вищій школі України, серед яких розвиток цифрової інфраструктури, впровадження принципів універсального дизайну

навчання, підвищення цифрової та інклюзивної компетентності педагогічних працівників, а також розширення міжнародного академічного співробітництва.

Література

1. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. United Nations, 2006. URL: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>

2. Digital Education Action Plan (2021–2027). Resetting education and training for the digital age. European Commission. URL: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/plan> (дата звернення: 05.03.2026).

3. European Agency for Special Needs and Inclusive Education. Teacher professional learning for inclusion: literature review. Odense : European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2018. URL: <https://www.european-agency.org/resources/publications/teacher-professional-learning-inclusion> (дата звернення: 06.03.2026).

4. Horizon Europe : Framework Programme for Research and Innovation (2021–2027). European Commission. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/horizon-europe_en (дата звернення: 05.03.2026).

5. Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education. 1994. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427>

6. Sysoieva O. Digitalisation of education: pedagogical priorities. *Education and Society*. 2021. Вип. 10-11. С. 8–9. URL: https://naps.gov.ua/ua/press/about_us/2545/

7. Балинська О., Барабаш О. Реалізація інклюзивної освіти у закладах вищої освіти в Україні в умовах цифрової трансформації. *Law of Ukraine/Pravo Ukraini*. 2023. (5).

8. Мартинчук О. В. Студентоцентризований підхід до підготовки фахівців до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2015. Вип. 5, т. 1. С. 225–234.

9. Нич Т. В. Цифрова трансформація освіти України: можливості та бар'єри впровадження. *Цифрова трансформація та сталий розвиток: економічні, соціальні й управлінські виміри в умовах глобальних і воєнних викликів*. 2025. Вип. 211. URL: https://api.teadmus.org/storage/published_books/Digital_transformation_and_sustainable_development/monograph.pdf#page=212

10. Ніколенко Л. Інтеграція інклюзивних підходів у вищу освіту в контексті сталого розвитку. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2024. 115(3), 146–164.

11. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII.
12. Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.06.2024 № 527-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-p> (дата звернення 04.03.2026)
13. Рекомендації ЮНЕСКО щодо використання ІКТ в інклюзивній освіті UNESCO. Digital technologies for inclusive education: recommendations for promoting an ICT-based learning environment. Paris : UNESCO, 2020. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000392301> (дата звернення:05.03.2026)
14. Теоретико-методологічні засади розвитку спеціальної та інклюзивної освіти : колективна монографія. Т. 2 / І. А. Малишевська, Д. М. Хрипун [та ін.] ; за заг. ред. М. А. Лемешук ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, каф. спец. та інклюзивної освіти. Умань : Візаві, 2020. 283 с/
15. Шевчук Г. Й. Інклюзивна освіта у вищій школі: виклики та перспективи. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2021. 2(3). С. 151–157.

Information about the authors:

Romanyshyn Ruslana Yaroslavivna,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Primary Education
and Educational Innovations

Vasyl Stefanyk Carpathian National University
57 Shevchenko str., Ivano-Frankivsk, 76000, Ukraine

Sustrietov Anatolii Stanislavovych,

Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theoretical Disciplines
Donetsk National Medical University

4a Yurii Kovalenko str., Kropyvnytskyi, 25018, Ukraine

Zghurska Valentyna Leonidivna,

Candidate of Political Sciences,
Associate Professor at the Department of Political Sciences and History
Kyiv National University of Construction and Architecture
31 Povitryaniy Sily Avenue, Kyiv, 03037, Ukraine